

**AMERİKAN İKTİSAT DÜŞÜNÇESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE YÜKSELMESİ
(1820-1950)**

Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAŞ
Çukurova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Özet

Amerika'da orijinal bir iktisat düşüncesi 20. yüzyılın başlarında doğmuştur. Amerikan iktisat düşüncesi ve kamu politikası modeli minimum devlet müdahalesine dayanır. Dünyada özel girişimciliği en iyi destekleyen model olarak kabul edilir. Amerikan ekonomisinin yükselişinin arkasında geliştirdikleri iktisat düşüncesi, ticaretteki başarıları, yetenekli girişimcileri ve şirketlerin başarısı bulunur. Amerika'nın iktisadi olarak gelişmesinde çok büyük katkıları olan Protestanlar Amerikan kültürünün temelinde yer alırlar. Bu bağlamda Amerikan iktisat düşüncesi ve kapitalizmi Protestan kültüründen doğmuştur. Protestan kültürü modern, rasyonel ve bireyci bir kültürdür. Amerikan toplumu Protestan kültürüyle sanayi devrimi yapabilmiş, teknoloji geliştirebilmiş ve küresel bir güç olabilmıştır. Protestan olan Amerikan toplumu II. Dünya Savaşından itibaren Batılı toplumların lideri konumundadır. Amerikan toplumuna hakim olan Protestan kültüründe bireyin ekonomik başarısı ve bireyin refahı önemlidir. Amerikan iktisat düşüncesi de bu ilkeler üzerine kuruludur. Amerika'da iktisat düşüncesi ile dini ahlak arasında büyük bir uyum bulunur. Bu bağlamda çalışmada Amerika'da iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı ve kendi formuna kavuşması anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Düşünce, Neoklasik Paradigma, Kurumsal İktisat, Yöntemler Savaşı

**THE EMERGENCE AND RISE OF AMERICAN ECONOMIC THOUGHT
(1820 -1950)****Abstract**

An original economic thought in USA was born in the early 20th century. American economic thought and public policy model are based on minimal state intervention. US public policy model is considered as the best model that supports private entrepreneurship in the world. Behind the rise of the American economy there are several factors like the economic thought they developed, their success in business, talented entrepreneurs and the success of corporations. Protestants, who have greatly contributed to the development of America, are at the center of American culture. In this context, American economic thought and capitalism emerged from the Protestant culture. Protestant culture is modern, rational and individualistic. American society was able to make an industrial revolution, developed technology and became a global power by the help of Protestant culture. Protestant American society has been the leader of Western societies since World War II. In the Protestant culture that prevails in American society, the economic success and happiness of the individual are the basic moral values. American economic thought is also based on these values. There is a great harmony between economic thought and religious morality in USA. In this study, the emergence of the US economic thought and its own form is explained.

Keywords: Economic Thought, Neoclassical Paradigm, Institutional Economics, War Of Methods

1. Giriş

Amerika Birleşik Devletleri'nde modern iktisat düşüncesi 18. yüzyılın sonlarında Avrupa'dan politik iktisat teorilerinin resepsiyonuyla başlamıştır. Amerikan iktisat düşüncesi eklektiktir. Avrupa düşünce okullarından ödünç alınan düşüncelerin Amerikan koşullarına, tecrübesine ve kurumlarına göre uyarlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Amerikan iktisat düşüncesi

doğuşundan itibaren ülkenin somut koşulları tarafından şekillenmektedir. Klasik politik iktisat okulunun kurucusu olan Adam Smith'in görüşleri Amerikan devriminde çok etkili olmuştur. Gelişen orta sınıfların desteği ve uygulanan liberal programların olumlu etkileri sonucunda Klasik politik iktisat Amerika'da en çok gelişen sosyal bilim dalıydı. İngiltere merkezli Klasik politik iktisat okulunun karşısında Alman Tarihçi okulu üyeleri çok güçlü bir konumdaydı.

Amerikan iktisat düşüncesinde iki okul arasında önemli yöntem savaşları gerçekleşmiştir. Amerikan iktisat düşüncesi bu savaşların sonucunda ortaya çıkmış, kendi formuna ulaşmış ve gelişmiştir. Bu yöntem savaşlarında tartışılan en önemli konu ekonomi biliminin nasıl daha doğru çalışılacağıyla ilgiliydi. Tartışılan diğer konular arasında kurumların önemi, matematiğin rolü, bilimi kimin kontrol edeceği ve bilim tarihini kimin yazacağı gibi konular bulunmaktaydı. Amerika'da ilk yöntemler savaşı 1880'lerde gerçekleşmişti. Amerikan Ekonomi Kurumunun kurucuları Tarihçi okulun üyeleri idi. Bu ilk savaşta bir tarafta Amerikan Ekonomi Kurumunun kurucuları diğer tarafta Klasik iktisadın savunucuları bulunmaktaydı. Klasik iktisat düşüncesi rasyonalizmin ve Aydınlanma düşüncesinin ikliminde doğmuştu. Tarihçi okulun köklerinde ise milliyetçilik ve idealizm gibi akımlar bulunmaktaydı.

Amerikan Ekonomi Kurumu 1885 yılında kurulmuştu. Kurumun kurulmasında Richard T. Ely ve Edwin R. A. Seligman gibi koyu Protestan olan iktisatçılar bulunuyordu. Amerikan Ekonomi Kurumu kurucusu olan Richard T. Ely birinci savaşın merkezinde yer alıyordu. Ely Alman Tarihçi Okulun perspektifini savunuyordu. Ely'e göre Klasik iktisatçılar ekonomi biliminin bir doğa bilimi formuna ve kesinliğine ulaştığını düşünmekteydiler. Klasik iktisatçılar Newton'un fizikte başardığını, ekonomi biliminde başardıklarını savunuyorlardı. Oysa piyasalarda talep ve arzın uyumsuz bir şekilde çalışması, ücretlerin geçimlik düzeyde kalmasına, sefalete ve yoksulluğa yol açmıştı. Bu yüzden Ely toplumu organik bir bütün olarak kabul ediyor, egoizme dayalı bir toplum modelini savunmuyordu (Rader,1966:49).

Ely'nin bireyciliği Aydınlanma düşüncesiyle yakın ilişki içinde olan kurucu babaların bireyciliğinden farklıdır. Ona göre toplumda yaşayan herkes asgari refah düzeyinin üzerinde bir hayat yaşamalıdır. Ely Klasik iktisatçıların savunduğu atomistik ve doğal haklara dayalı bireyciliği eleştirmiştir. Klasik liberalizmi benimseyen Amerika'nın kurucu babaları fikirlerinin tüm zamanlarda ve her yerde geçerli evrensel ilkeler olduğunu düşünüyordular. Özellikle bu tür düşünceler Ely'e göre yanlışlar içermektedir. Kurucu babaların benimsediği tür bireycilik toplum için oldukça tehlikelidir. Ona göre kurucu babaların benimsediği tür rekabetçi bireycilik, Hıristiyan inanç sistemine uymayan, oldukça bencil ve ahlaki olmayan bir bireyciliktir. Dolayısıyla, Ely rekabetçi bireyciliği değil, ılımlı ve insani bir bireyciliği savunmuştur (Bradizza, 2013:28-30).

1920'lerde Kurumsalcılar ile Neoklasik iktisatçılar arasındaki ikinci yöntem savaşı 1880'lerde gerçekleşen savaşın devamıydı. Kurumsal iktisatçılar Amerikan Ekonomi Kurumu kurucularının geleneğini sürdürmekteydiler. Kurumsal iktisatçılar görüşlerinin iktisat biliminin kurucu babalarının görüşlerine benzer olduğunu savunuyorlardı. Bir diğer yandan da Kurumsalcılar ile Tarihçi Okul arasında çok benzerlikler bulunuyordu. Ancak, Kurumsalcılar Tarihçi Okulun bir parçası değildiler. Alman Tarihçi Okulu Kurumsalcılar için başlangıçta bir temel oluşturmuştu, fakat Kurumsal okulun gelişmesi farklı bir yol izliyordu. Amerika'da gerçekleşen bu iki savaşta da teorik olan Neoklasik iktisatçılar kazandı. Neoklasik iktisatçılar ekonomi biliminin kontrolünü ele geçirdiler ve ana akım oldular. Tarihçi okul ve Kurumsal iktisat heteredoks iktisat okullarına dönüştüler. Bu bağlamda çalışmada Amerika'da iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı ve kendi formuna kavuşması anlatılmaktadır (Yonay,1998: 181).

2. Neoklasik Okul İle Tarihçi Okul Arasındaki Birinci Yöntem Savaşı

Amerika'da ekonomi bilimi Avrupa'daki iki merkezden ithal ediliyordu. Birinci merkez Amerika'yı kontrol eden İngiltere merkezli Klasik İktisat Okuluydu. İkinci merkez ise Almanya ve Alman Tarihçi Okuluydu. Amerika'daki ilk yerli iktisatçılardan birisi Daniel

Raymond'dı (1786-1849). Raymond Alman Tarihçi Okulunun perspektifini benimsemişti. Adam Smith'in serbest ticaret görüşlerine karşı çıkmaktaydı. "Politik İktisat Üzerine Düşünceler (1820)" ve "Politik İktisadın Unsurları (1823)" adlı kitaplarıyla Amerika'daki siyasi gelişmeleri etkilemekteydi. Raymond'a göre toplum organik bir bütündü.

Raymond kamu ve özel çıkarların örtüşmediğini, ayrılabilceğini ileri sürüyordu. Ona göre kamu çıkarları özel çıkarlardan daha önemliydi. Ülkenin zenginliğinin optimal olarak büyümesi için devletin kılavuzluğuna ihtiyaç vardı. Tam istihdam düzeyine erişilmesi "görünmez el"e yani piyasaların serbest işleyişine bırakılmamalıydı. Korumacı politikalar ile Amerika'nın daha hızlı kalkınacağını ileri sürüyordu. Özel girişim eliyle değil, devlet müdahalesiyle Amerika daha hızlı sanayileşebilirdi. Bu bakımdan Klasik politik iktisadın laissez-faire ideolojisine karşı çıkıyordu (Barber,2003:231-233).

İlk yetişen yerli Amerikalı iktisatçılardan olan önemli bir kişi de Henry Charles Carey'di (1793-1879). Carey, Amerikan iktisat düşüncesinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda Abraham Lincoln'un baş ekonomi danışmanıydı. Carey iktisadi süreçlerle ilgili İngiltere'den bağımsız yeni bir Amerikan yaklaşımının geliştirilmesini istiyordu. Bu yeni yaklaşımda ABD'deki endüstri sektörünün korunmasını istiyordu. Bu görüşlerini öne sürerken daha çok Adam Smith'in görüşlerine odaklanıyor, David Ricardo'nun görüşlerine yer vermiyordu. Ricardo'nun uluslararası serbest ticaret görüşlerinin Amerika koşulları için geçerli olmadığını düşünüyordu.

Carey İngiltere'nin Amerikan ekonomisinin daha çok tarım ürünleri üreten bağımlı bir ekonomi olmasını istediğini öne sürüyordu. Carey'e göre müdahaleci politikalar ile tarım ve sanayi birlikte dengeli bir şekilde gelişmeliydi. Ona göre İngiliz ticaret sistemi Amerika'da köleliğin varolmasına yol açıyordu. İngiliz ticaret sistemi ve İngiliz iş adamları Amerika'nın zenginliğini kontrol ediyorlardı. Amerika'nın kalkınabilmesi için İngilizlerin etkilerinden kurtulmalıydı (Barber,2003:234-235).

19. yüzyılın ikinci yarısında John Bates Clark, Henry Carter Adams, Henry George, Richard T. Ely ve Edwin R. A. Seligman gibi öncü Amerikalı iktisatçılar Protestan kültürünü yansıtmaktaydılar. Bu Evanjelik Hıristiyan iktisatçılara göre din ile bilim arasında bir çatışma bulunmuyordu. Dindar olmalarına rağmen bilime çok bağlı kalıyorlardı. Ayrıca, bu Evanjelik iktisatçılar Alman Tarihçi Okulundan etkilenmişlerdi. Amerika'da uygulanan Klasik politik iktisadın çalışan sınıfların yoksulluğuna çözüm bulamaması programlarının daha etkili olmasına yol açıyordu. Bu Evanjelik iktisatçılara göre ekonomi bilimi ahlaki ve tarihsel bir sosyal bilim dalıydı. Ayrıca, bu genç iktisatçılar Almanya'da doktora eğitimi almışlar ve sosyalizme sempati duyuyorlardı(Ross,1991:103-104).

Amerika'da Tarihçi okulun birçok üyesine göre toplumun organik bir bütün olduğu düşüncesi kabul edilmeli, laissez-faire'in aşırı bireyciliği terk edilmeliydi. Henry Carter Adams'a göre kamu ve özel çıkarlar arasında uyumun sağlanması, organik olan toplumun farklı bölümlerinin birlikte uyum içinde çalışmasını sağlayacaktı. Richard T. Ely'e (1854-1943) göre aşırı laissez-faire düşüncesini terk etmek ve iktisadi insanileştirmek gerekmekteydi. Ely gibi Amerikan Ekonomi Kurumunun kurucuları David Ricardo ve J. S. Mill'in teorilerinin Amerikan ekonomisinin sorunlarını içermediğini ve çözemeyeceğini ileri sürüyorlardı (Yonay,1998:36-38).

Amerika'da gerçekleşen yöntemler savaşının merkezi John Hopkins Üniversitesiydi. Bu üniversite 1874'de kurulmuştu. Asıl görevi Amerikalı gençlerin Almanya'ya gitmelerini önlemek için doktora eğitimi vermek, doktora öğrencisi yetiştirmektir. Bu savaşta yer alan önemli kişilerden birisi Simon Newcomb (1835-1909) idi. Newcomb istatistik, matematik ve ekonomi alanlarında çalışmalar yapıyordu. Liberalizmin doğru bir düşünce olduğunu düşünen bir araştırmacıydı. John Hopkins üniversitesinde Newcomb oldukça soyut matematiksel ekonomi modelleri üretmekteydi. Devlet müdahalesine olan karşıtlığı merkezi İngiltere olan Klasik Okulun lideri olmasını sağlamıştı. Newcomb'un rakibi olan Richard T. Ely ise Alman

Tarihçi Okulu'nun perspektifinden yayınlar yapmaktaydı. Ely Amerika için Hristiyan ahlakına dayalı bir ekonomik sistemi savunmaktaydı.

Ely'nin Heidelberg üniversitesinden doktorası bulunuyordu. 1880'lerde Ely özellikle matematiğin iktisadi araştırmalarda kullanılmasını, laissez-faire düşüncesini sert bir şekilde eleştiriyordu. Bu yıllarda Ely Amerika'da Hristiyanlığın en büyük savunucusu oldu. Ely'e göre iktisatçılar ilerlemenin kanunlarını bulmalıydılar. Böylece, iktisatçılar insanoğlunun iktisadi ve sosyal olarak ilerlemesini sağlayacak müdahalelerde bulunabilirlerdi. Newcomb ise iktisadi olaylara müdahale edilmemesinin ve serbest piyasaların ilerlemeye yol açacağını savunuyordu. Newcomb Ely'nin ileri sürdüğü argümanların entelektüel yanlışlar içerdiğini ve irrasyonel olduğunu ileri sürüyordu. Newcomb laissez-faire düşüncesine inanmaktaydı. Ona göre bireyler kararlarında tam olarak seçim özgürlüğüne sahip olmalıydı (Barber,2003:240;Frey,2009: 106).

Amerika'da Tarihçi okula bağlı olan radikal iktisatçılar Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da kapitalizmin aşırı bir eşitsizlik ürettiğini ileri sürüyorlardı. Bunlar arasında yoksulluğu eleştiren John Bates Clark da bulunuyordu. Amerika'nın liberal-cumhuriyetçi kurumları bireysel özgürlük, göreceli bir eşitlik, sosyal harmoni üretmekte oldukça başarılıydı. Ancak, bu ideallerin önündeki engeller Amerika'nın geleneksel kurumlarının başarısızlığına yol açıyordu. Genç Evanjelik iktisatçılara göre sanayileşme Amerikan toplumunu kalıcı bir şekilde değiştirmişti. İngiltere ve Kıta Avrupası'nda gerçekleşen süreç Amerika'yı da etkilemekteydi. Richard T. Ely için değişim kaçınılmazdı. Amerika'da Kıta Avrupası'nda olduğu gibi sosyalizmin yolu açılacaktı (Ross,1991:105-107).

1870'lerde bu ilk nesil sosyal bilimciler sanayileşmenin Amerika'yı değiştireceği gerçeğiyle yüzleşiyorlardı. Bu genç Tarihsel iktisatçılar Amerika için yeni bir vizyon sunuyorlardı. Amerika'nın liberal-cumhuriyetçi kurumlarını tarihsel olarak dönüştürerek kolektivist yapmaya çalışıyorlardı (Ross,1991:139). Bu yüzden 1880'lerin sonlarında Amerika'da iktisatçılar bu iki ana kampa ayrılmışlardı. Birinci grup iktisatçılar eski okul olarak bilinen İngiliz Klasik iktisatçıların düşüncelerine bağlıydılar. İkinci grup iktisatçılar ise Alman Tarihçi okulun tarihsel yöntemini benimsemişti. Tarihçi okul devletin ekonomide aktif bir rol üstlenmesini ve kolektivizmi savunuyordu.

1880'lerde başta Ely olmak üzere genç Tarihçi okulun üyeleri tıpkı Avrupa'daki sosyal bilimciler gibi liberalizm ile sosyalizm arasında gidip geliyorlardı. Ely ve arkadaşlarına göre iktisat biliminin tarihselci bir yaklaşımla ele alınması gerekmekteydi. Henry Carter Adams ekonomi biliminin fizik gibi kesinliğe sahip olamayacağını ileri sürüyordu. Richard Ely ve Simon Newcomb bu savaşın merkezinde bulunuyorlardı. Ely'nin rakibi olan Simon Newcomb ise Klasik iktisadi ve laissez-faire politikalarını savunmaktaydı (Ross,1991:109-111).

Francis Amasa Walker (1840-1897), Simon Newcomb (1835-1909) ve William Graham Sumner (1840-1910) gibi Klasik iktisatçılar Amerika'nın evrensel sosyal kanunlardan ve bunların işleyişinden mahrum tutulamayacağını ileri sürüyorlardı. Aynı zamanda sosyal darwinizmin ateşli savunucularıydılar. Tarihçi okulun temsilcilerine ve müdahaleci politikalara karşı çıkıyorlardı. Bu öncü Amerikalı iktisatçılar liberal-cumhuriyetçi kurumsal düzeninin korunması için tarihin dinamiklerinin araştırılması, keşfedilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Sanayileşme Amerika için kaçınılmaz bir süreç olsa bile, Amerika'nın çok uzun yıllar sürececek bir sınıf çatışmasından ve radikal bir sosyalist dönüşümden kurtulabileceğini düşünüyorlardı (Ross,1991:95-96).

Bu iki kamp arasında çatışma Amerikan Ekonomi Kurumunun toplantılarında da gerçekleşmeye başlamıştı. Ely'e göre Amerika'da devletin ekonomideki rolü arttırılmalıydı. İngiltere'de olduğu gibi Amerika'da da Klasik iktisatçılar ahlaki bir dünya olduğunu ileri sürüyor, Tarihçi okulun ahlakla ilgili olan eleştirisini kabul etmiyorlardı. Ayrıca, Klasik iktisatçılar Amerika'da da ekonomi bilimi üzerinde oldukça söz sahibiydiler. Bu tartışma sonucunda genç Tarihçi iktisatçıların çoğu sosyalizmden dönüş yapmak zorunda kaldılar. John

Bates Clark ilk dönüş yapanlar arasındaydı. John Bates Clark Neoklasik iktisata bağlı bir bilim adamına dönüştü(Ross,1991:113-115).

Amerika’da Klasik iktisat okulu Francis A. Walker, William Graham Sumner, Simon Newcomb ve Frank W. Taussig gibi öncü iktisatçıları barındırıyordu. Bu öncü Amerikalı iktisatçılar Harvard ve Yale gibi üniversitelerde oldukça güçlüydüler. Bu yıllarda Amerikan Ekonomi Kurumu kurucuları yeni üyeler kazanmaya çalışıyordu. 1890’larda Klasik okulun birçok üyesi Amerikan Ekonomi Kurumunun üyesi olmuştu. 1890’larda iki okul yeni bir sentez gerçekleştirerek orta yolu tercih ettiler. 1890’larda gerçekleştirilen yeni sentez Klasik iktisat ve marjinalist düşünce arasındaydı. Böylece savaşı İngiltere merkezli Klasik okul kazanmıştı(Yonay,1998:42).

Yöntemler savaşının ardından 1890 ile 1910 yılları arasında marjinalist düşünce Amerikan iktisat düşüncesinde baskın paradigma olmuştu. Tarihçi okul savaşı kaybetmiş ve heteredoks iktisat düşüncesine dönüşmüştü. Marjinalizm Amerikalı iktisatçılara Neoklasik paradigma olarak tanıtıldı. Klasik iktisat marjinalist düşünceyle birlikte mükemmel bir forma ulaştı ve tamamlandı. Bu Neoklasik sentez Alfred Marshall’ın katkıları ile gerçekleşmişti. Marshall gerçekleştirdiği sentez ile Klasik iktisat düşüncesini krizden kurtardı. İktisat bilimi Marshall’ın katkılarıyla itibarlı bir bilim dalına dönüştü.

Dindar bir iktisatçı olan John Bates Clark Marshall’ın Neoklasik sentezine hayrandı. John Bates Clark geliştirdiği marjinal verimlilik teorisiyle Neoklasik iktisat düşüncesine ilk orijinal katkıyı yapan Amerikalı iktisatçı oldu. Neoklasik teoriye yaptığı orijinal katkı ile John Bates Clark Amerikan iktisat düşüncesinin yüz akıdır. 20. yüzyılın başlarında Amerikan iktisat düşüncesini sıradanlıktan kurtaran kişi olmuştur. Bu yüzden Amerika’da genç ve çok başarılı araştırmacılara John Bates Clark ödülü verilmektedir. Bu ödül Amerikalı iktisatçılar için Nobel ödülü gibidir(Ross,1991:173-174).

19. yüzyılın sonlarında Amerikan üniversiteleri iktisat dergileri çıkartmaya başladılar. 1887 yılında “Quarterly Journal of Economics” (Harvard üniversitesinde), 1891 yılında “Economic Journal” (Cambridge üniversitesinde), 1892 yılında “Journal of Political Economy” (Chicago üniversitesinde) gibi iktisat dergileri yayın hayatına başladı. 1894 yılında Macmillan yayınevi tarafından “Palgrave’s Dictionary of Political Economy” sözlüğü çıkarıldı. Bu yıllarda Amerikan üniversitelerinde diğer sosyal bilim dallarından bağımsız olan iktisat bölümleri de kurulmaya başlanmıştı. 20. yüzyılın başlarında orijinal bir Amerikan iktisat düşüncesi ortaya çıktı(Skousen,2001:195).

3. Neoklasik Okul İle Kurumsal Okul Arasındaki İkinci Yöntem Savaşı

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları Amerika’da sosyal bilimlerin liberal revizyonunun yapıldığı progressif bir dönem olarak sınıflandırılır. John Bates Clark, Edwin R. A. Seligman, Irving Fisher, Thorstein Veblen bu dönemin önemli kişileri arasındadır. Bu insanların çoğu sosyalizmle mücadele etmiş ve ideolojik bir kutuplaşmayı durdurmaya çalışmışlardır. Bu kişilerin ortaya koydukları paradigmalar 20. yüzyılda Amerikan sosyal bilimlerinin temelini oluşturmuştur. Bu dönemde ilerleme düşüncesini benimseyen iktisatçılara progressif iktisatçılar deniyordu (Ross, 1991: 145).

Progressif dönemde çoğu Amerikalı iktisatçı marjinalist Neoklasik paradigmayı adapte etti. Bu paradigma liberal kapitalist düzenin bilimsel olarak savunmasını sağlıyordu. Bu yeni ekonomik düzen Avrupa’dan sonra Amerika’da da ortaya çıkıyordu. Yeni ortaya çıkan liberal kapitalist düzeni John Bates Clark “Progressif Cennet (Progressive Paradise)” olarak ifade ediyordu. Dolayısıyla Amerika’nın modernleşmesi Klasik ve Neoklasik iktisat düşüncesi bağlamında gerçekleşiyordu. Liberal Klasik ve Neoklasik paradigmaların taraftarı çoktu ve oldukça etkiliydiler.

Ancak, 1920’lerde Amerika’da Kurumsal iktisatçılar ile Neoklasik iktisatçılar arasında yeni bir yöntem savaşı başlamıştı. Kurumsal iktisatçıların önderliğini yapan Thorstein Bunde

Veblen (1857-1929) alternatif bir teori geliştirmemişti. Ancak, kapitalizmin en iyi ve rafine eleştirilerini yapmaktaydı. Amerikalı iktisatçılar tarafından el üstünde tutuluyordu. Hatta “Aylak Sınıfların Teorisi” (1899) adlı kitabıyla çok tanınan biri haline gelmişti. Veblen homoeconomicus karakterini bir karikatüre benzetmekteydi. Veblen Amerika için mühendislerin yönettiği Sovyet tipi bir planlı ekonomi modeli öneriyordu. Ona göre mühendisler yeni ürünler geliştiren ve iş adamlarına göre daha faydalı insanlardı (Ross,1991:216).

Progressif bir iktisatçı olan Thorstein Veblen iktisat bilimiyle ilgili eleştirel düşüncelerini 1924 yılında Amerikan Ekonomi Kurumunda bir toplantı sırasında açıkladı. Veblen’in yazdığı ve konuşmasında kullandığı makalenin başlığı “Economic Theory in the Calculable Future” adını taşıyordu. Başta Veblen olmak üzere Kurumsalcılara göre ekonomi çok karmaşık bir sosyal sistemdi. Ekonomilerin toplumdan soyut, her ülke için geçerli, matematiksel-marjinalist modellerle anlaşılması oldukça zordu. Ayrıca, bir hesap makinesine benzeyen homoeconomicus karakterine psikolojik ve sosyolojik unsurların entegre edilmesi gerekmektedir.

Benzer şekilde John Maurice Clark’a göre sosyal bilimlerde teoriler evrensel kanunlar veya evrensel modeller şeklinde olmamalıydı. İktisadi teoriler daha çok tarihsel gelişmeyi ve iktisadi kurumlardaki değişimleri açıklamalıydı. Bu bağlamda Kurumsal iktisadın diğer isimleri arasında kollektif iktisat, sosyal iktisat, yönetsel iktisat, holistik iktisat gibi isimler bulunmaktadır. Kurumsal iktisatçılara göre iktisat bilimi diğer sosyal bilimlerdeki gelişmeleri yakından takip etmeli, daha gerçekçi bir teori oluşturmalıdır(Yonay,1998:110).

Henry L. Moore (1869-1958) ekonomi biliminde istatistiğin/ekonometrinin kullanılmasını savunanların öncüsü konumundaydı. Moore ekonometrideki öncülüğü bakımından Amerikalı iktisatçılar tarafından kutsal bir kişi olarak kabul edilir. İlk defa regresyon analizini kullanarak bazı tarım ürünlerinin talep eğrilerinin esnekliklerini hesaplamıştır. 1920 ve 1930’larda aksak rekabet ve tekeli rekabet piyasa modelleri Neoklasik iktisat düşüncesinin ana konuları arasındaydı. Piero Straffa ve Joan Robinson Cambridge üniversitesinde, Edward Chamberlin Harvard üniversitesinde aksak rekabet piyasası modellerini geliştirdiler. Bu modeller ile Neoklasik iktisadın tam rekabet modeli tekrar saygınlığa kavuştu.

Kurumsal iktisatçılara göre tekeller ve tekeli rekabet modelleri veri olarak alınıp, bu piyasaların nasıl düzenleneceği çalışılmalıydı. Kurumsalcılara göre aksak rekabet koşullarında piyasaların sağlıklı bir şekilde işlemesi için daha fazla planlama ve koordinasyon gerekliydi. Bu düzenlemeler piyasaların ikamesi için değil, daha iyi işlemleri için gerekliydi. Ancak, Neoklasik iktisatçılara göre özel girişimin yönetiminde piyasalar harmoni içerisinde işlemekteydi. Piyasalara yapılan müdahaleler optimal sonuçları bozmaktaydı(Yonay,1998: 127).

Chicago üniversitesinden Frank Knight (1885-1972) liberal Neoklasik teorinin en önemli savunucuları arasındaydı. Knight Chicago üniversitesi iktisat bölümünde serbest piyasa düşüncesine dayalı bir geleneğin kurulmasını sağladı. Klasik liberalizmi savunması bakımından Hayek veya Mises gibi Mont Pelerinli iktisatçılara benziyordu. Knight’a göre özel girişim kamu sektörüne göre daha verimli ve rasyonel hareket etmekteydi. Piyasa ekonomilerinde özgür girişimciler kaynakları daha verimli kullanıyorlardı. Çünkü, girişimciler devlet müdahalesine gerek kalmadan kendi özel çıkarlarını rasyonel olarak takip edebilmektedirler. Knight’a göre Hıristiyan ahlak ilkeleri ile kaynakların rasyonel ve verimli kullanılmasını sağlayan bir ekonomik organizasyonun kurulması mümkün değildir.

Knight’a göre eleştirilen yanları olsa da liberal Neoklasik paradigma kaynakların kullanılmasını noktasında Hıristiyan dininden daha iyidir. Knight dindar bir iktisatçı olmasına rağmen ilerleme düşüncesini benimsemişti. Amerikan Ekonomi Kurumunun başkanlığını da yapmıştı. Chicago üniversitesinde birçok Nobel ödüllü iktisatçının yetişmesini sağlamış olsa

da, iktisat biliminin sayısal bir bilime dönüşmesine karşı çıkıyordu. Ancak, Frank Knight'tan itibaren Amerika'da iktisat bilimi sayısal bir bilime dönüştü. Bu bakımdan Knight Amerikan iktisat düşüncesinde bir dönüm noktasıydı.

Kurumsal okulun kurucularından olan Wesley Mitchell (1874-1948) ise Neoklasik iktisada karşı Kurumsal iktisadın potansiyeline inanmaktaydı. Veblen'in en iyi öğrencileri arasındaydı. Mitchell National Bureau For Economic Research'in (NBER) kuruluşunda yer aldı. Mitchell'in katkılarıyla NBER Amerika'da en etkin araştırma kurumlarından birisi oldu. Wesley Mitchell'e göre doğa bilimlerindeki gelişmelerin üretim teknolojisine uygulanması çok büyük bir refah artışına yol açmıştı. Benzer şekilde sosyal bilimlerin bilgisinin akıllı bir şekilde politika oluşturulmasında kullanılması da çok hızlı bir sosyal ilerlemeye yol açacaktı (Biddle, 1998:43).

Mitchell'e göre iş çevrimleriyle ilgili yapılan araştırmalar iş adamlarının hangi davranışlarının büyük ekonomik dalgalanmalara ve krizlere yol açtığını ortaya çıkaracaktı. Böylece, iş adamları bu bilgiler ışığında kararlarını ve planlarını ekonomide istikrarı bozmadan yapabileceklerdi. Ancak, Mitchell iş çevrimiyle ilgi topladığı verilerden bir iş çevrimi teorisi geliştiremiyordu. İş çevrimini açıklayan ve tahminler üreten bir teori ortaya koymak için gereken bilgiye sahip değildi. İş çevrimi hakkında ilk formal teori Cambridge üniversitesinden John Maynard Keynes tarafından geliştirildi.

Önemli bir Kurumsal iktisatçı olan Mitchell'in sosyal mühendislik ve sosyal planlama fikirleri Amerika'da oldukça eleştiriliyordu. Özellikle sosyal planlama düşüncesinin Amerikan iktisat düşüncesine uymayacağı ileri sürülüyordu. Bu yüzden, Mitchell 1930'lardan itibaren politika alanından çekilerek NBER'deki araştırmalara odaklandı. Ona göre sosyal araştırmalar sosyal ilerleme için vazgeçilmez bir koşuldu. Dolayısıyla, tüm zamanını sosyal sistemin işleyişiyle ilgili, yani iş çevrimiyle ilgili araştırmalar yapmaya ayırdı. NBER Amerika'nın en iyi araştırma kurumlarından biri oldu (Biddle, 1998:73-74).

II. Dünya Savaşından önce Amerika'da Kurumsal iktisat başlıca okullar arasında yer almaktaydı. Amerika'da New Deal yasasının çıkarılmasında bu okulun etkisi oldukça fazlaydı. Kurumsal İktisat okulunun temel görüşleri bazı ilkeler ile açıklanabilir. Bu ilkeler 1) Ekonomiyi parçalar halinde değil, bir bütün olarak dikkate almak gerekir. Ekonomide mikro-makro ayrımı yapay bir ayırmadır. 2) Kurumların rolüne büyük önem verilmelidir. İnsan ve ekonomi kültürün ürünüdür. 3) Ekonomide istikrarın sağlanmasının tek yolu devletin ekonomiyi sürekli gözetmesi ve yönlendirmesidir. 4) Devletin ekonomide gözetim, denetim ve müdahalesi kaçınılmazdır. Toplumsal dengesizliğin giderilmesinde kamu harcamaları bir dengeleyici araç olarak kullanılabilir. 5) İktisadi olaylar değişkendir. İktisadi olaylar neden-sonuç etkileriyle birlikte parçalar halinde değil, bütünsel olarak ele alınmalıdır. 6) Tarih, kültür, ahlak, din gibi sosyal unsurlardan soyutlanmış iktisat teorileri ile iktisadi olgular açıklanamaz (Yılmaz, 2009:57).

Ancak, II. Dünya Savaşından sonra ekonometrinin gelişmesi matematiksel iktisadın gücünü arttırdı. Bu süreç 1930'larda bir grup doktora sahibi genç araştırmacının matematiksel iktisat üzerinde çalışmasıyla başladı. Bu gençler marjinalistler gibi eski matematiksel iktisatçılardan değildiler. Bu gençlerin sayısı giderek arttı ve 1950'lerde Amerika'da ana akım iktisadın temsilcileri oldular. Bunların öncüleri arasında Paul Samuelson (1915-2009), Kenneth Arrow (1921-2017), Milton Friedman (1912-2006), George Stigler (1911-1991) gibi iktisatçılar bulunmaktaydı. Jevons, Walras ve Pareto gibi marjinalistler ekonomi bilimine matematiğin girmesini sağlamışlardı. Benzer şekilde 1930'lardan sonraki bu süreçte Amerika'da yeni bir başlangıç veya doğum gerçekleşti (Yonay, 1998: 184-186).

II. Dünya Savaşından sonra Amerikalı ekonometrisyenler ekonominin bir bütün olarak istatistiksel modellerini yapmaya başladılar. Onlara göre Keynezyen modeller gökten inmişti. Gittikçe artan ulusal iktisadi veriler ışığında Keynezyen modeller ekonometrinin yardımıyla oldukça gelişti. Matematiksel iktisat ile ekonometri modelleri modern iktisadın ikinci sütunu

oldu. II. Dünya Savaşından sonra Amerika’da yeni bir ekonomi bilimi doğmuştu. Amerika’da doğan yeni ekonomi bilimi mikroekonomideki matematiksel modellerden ve Keynezyen makroekonomiden oluşmaktaydı. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Amerikalı iktisatçılar matematiksel mikroekonomi modelleri ve Keynezyen makroekonomi modelleriyle Amerikan ekonomisini bilimsel olarak yönetmeye başladılar.

Böylece, bir zamanlar Amerikan iktisat düşüncesini temsil eden Kurumsal iktisat bir kenara itildi. Dolayısıyla, 1930’lardan itibaren başlayan süreçte Amerika’da ekonomi bilimi matematikselleşti. Bu gelişmenin daha da güçlenmesiyle ekonomi doktora programlarında matematik eğitimi zorunlu hale geldi. 1870’lerde marjinalistlerin başarmış olduğu gibi II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan matematiksel iktisatçılar Amerika’da ekonomi biliminin gelişmesine, yükselmesine önemli katkılar yaptılar. Paul Samuelson veya George Stigler gibi başarılı birçok Amerikalı iktisatçı peş peşe Nobel ödülleri kazandılar. Özellikle Nobel ödüllerini alanların birçoğu Chicago üniversitesi iktisatçılarıydı (Yonay,1998:204).

4. Sonuç

Liberal Klasik ve Neoklasik iktisat düşüncesi Tarihçi-Kurumsal perspektifler karşında büyük bir zafer kazanmıştır. Amerika’da teorik iktisatçılar savaşı kazanarak ekonomi biliminin kontrolünü ellerine geçirmişlerdir. Böylece Amerikan ekonomik düzeni liberal Klasik ve Neoklasik okulların düşünceleri üzerine kurulmuştur. İktisat bilimi dilinin İngilizce olması ve Anglo-Saksonların iktisat bilimi üzerinde etkili olmaları dünya ticaretinin merkezinde olmalarına bağlıdır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri’nde çok başarılı ve ünlü iktisatçıların yetişmesi bu ülkenin dünya ticareti içerisindeki önemli payıyla açıklanmaktadır.

Amerika’da iktisat düşüncesi Avrupa düşüncesinden yapılan resepsiyonlarla ortaya çıkmıştır. Orijinal bir Amerikan iktisat düşüncesi ve kamu politikası modeli 20. yüzyılın başlarında doğmuştur. Amerika’nın kamu politikası modeli minimum devlet müdahalesine dayanır. Dünyada özel girişimciliği en iyi destekleyen model olarak kabul edilir. Amerikan ekonomisinin yükselişinin arkasında geliştirdikleri orijinal iktisat düşüncesi, uluslararası ticaretteki başarıları, yetenekli girişimcileri ve şirketlerin başarısı bulunur. Amerika’nın iktisadi olarak gelişmesinde çok büyük katkıları olan Protestanlar Amerikan kültürünün temelinde yer alırlar.

Amerikan toplumu Anglo-Sakson ve Protestan bir toplumdur. Amerikan iktisat düşüncesi ve kapitalizmi Protestan kültüründen doğmuştur. Protestan kültürü modern, rasyonel ve bireyci bir kültürdür. Amerikan toplumu Protestan kültürüyle sanayi devrimi yapabilmiş, teknoloji geliştirebilmiş ve küresel bir güç olabilmıştır. Protestan olan Amerikan toplumu II. Dünya Savaşından itibaren Batılı toplumların lideri konumundadır. Amerikan toplumuna hakim olan Protestan kültüründe bireyin ekonomik başarısı ve bireyin refahı önemlidir. Amerikan toplumu bireycilik ideolojisiyle kalkınmayı başarmıştır. Bu bağlamda Amerika’da iktisat düşüncesi ile dini ahlak arasında büyük bir uyum bulunur.

Amerikan iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı ve kendi formuna ulaşması incelendiğinde her ülkenin milli iktisat düşüncesinin olmasının gerekliliği sonucu çıkarılmaktadır. Ayrıca, günümüzde çoğu iktisatçı tarafından benimsenen baskın görüşe göre tek bir iktisat bilimi vardır. Ancak, her ülkenin kendine has özel koşulları bulunduğu da kaçınılmaz bir gerçektir. Alman veya Amerikan ekonomi düşüncesinin kökleri kendi toplumlarında, somut koşullarında, tecrübelerinde ve kurumsal yapılarında bulunmaktadır. Bir Alman veya Amerikan ekonomi düşüncesi olduğu gibi, kökleri Türk toplumunda olan bir iktisat düşüncesi de olmalıdır. Bu son kısımda, kendi koşullarımızdan, kültürümüzden ve tarihimizden beslenen bir iktisat düşüncesine ihtiyaç olduğu ve geliştirilmesinin zorunlu hale geldiği de ileri sürülmektedir.

Kaynaklar

Barber, William J. (2003), "American Economics to 1900", Edisyon: Samuels Warren J; Biddle, Jeff E. ; Davis John B. , A Companion to the History of Economic Thought, Blackwell Publishing

Biddle, Jeff (1998), "Social Science and the Making of Social Policy: Wesley Mithchell's Vision", Edisyon: The Economic Mind in America [Editör:Malcolm Rutherford], Routledge,

Bradizza, Luigi (2013), Richard T. Ely's Critique of Capitalism, Palgrave.

Frey, Donald E. (2009), America's Economic Moralists: A History of Rival Ethics and Economics, State University of New York Press

Rader, Benjamin G. (1966), The Academic Mind and Reform: The Influence of Richard T. Ely in American Life, University of Kentucky Press.

Ross, Dorothy (1991), The Origins of American Social Science, Cambridge University Press.

Skousen, Mark (2001), The Making of Modern Economics, M.E. Sharpe

Yılmaz, Sema (2009), J.K. Galbraith: İktisadi Düşüncenin Değişimine Bir Katkı, Kalkedon Yayınları

Yonay, Yuval P. (1998), The Struggle Over the Soul of Economics: Institutional and Neoclassical Economists in America between the Wars, Princeton University Press.